

НАУЧНЫЙ
ФОРУМ
nauchforum.ru

ISSN: 2542-2162

№21(330)
часть 4

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

СТУДЕНЧЕСКИЙ ФОРУМ

Г. МОСКВА

Электронный научный журнал

СТУДЕНЧЕСКИЙ ФОРУМ

№ 21 (330)
Июнь 2025 г.

Часть 4

Издается с февраля 2017 года

Москва
2025

Председатель редколлегии:

Лебедева Надежда Анатольевна – доктор философии в области культурологии, профессор философии Международной кадровой академии, член Евразийской Академии Телевидения и Радио.

Редакционная коллегия:

Арестова Инесса Юрьевна – канд. биол. наук, доц. кафедры биоэкологии и химии факультета естественнонаучного образования ФГБОУ ВО «Чувашский государственный педагогический университет им. И.Я. Яковлева», Россия, г. Чебоксары;

Бахарева Ольга Александровна – канд. юрид. наук, доц. кафедры гражданского процесса ФГБОУ ВО «Саратовская государственная юридическая академия», Россия, г. Саратов;

Бектанова Айгуль Карибаевна – канд. полит. наук, доц. кафедры философии Кыргызско-Российского Славянского университета им. Б.Н. Ельцина, Кыргызская Республика, г. Бишкек;

Гайфуллина Марина Михайловна – кандидат экономических наук, доцент, доцент Уфимской высшей школы экономики и управления ФГБОУ ВО "Уфимский государственный нефтяной технический университет, Россия, г. Уфа";

Елисеев Дмитрий Викторович – канд. техн. наук, доцент, начальник методологического отдела ООО «Лаборатория институционального проектного инжиниринга»;

Комарова Оксана Викторовна – канд. экон. наук, доц. доц. кафедры политической экономии ФГБОУ ВО «Уральский государственный экономический университет», Россия, г. Екатеринбург;

Лебедева Надежда Анатольевна – д-р филос. наук, проф. Международной кадровой академии, чл. Евразийской Академии Телевидения и Радио;

Маршалов Олег Викторович – канд. техн. наук, начальник учебного отдела филиала ФГАОУ ВО «Южно-Уральский государственный университет» (НИУ), Россия, г. Златоуст;

Орехова Татьяна Федоровна – д-р пед. наук, проф. ВАК, зав. Кафедрой педагогики ФГБОУ ВО «Магнитогорский государственный технический университет им. Г.И. Носова», Россия, г. Магнитогорск;

Самойленко Ирина Сергеевна – канд. экон. наук, доц. кафедры рекламы, связей с общественностью и дизайна Российского Экономического Университета им. Г.В. Плеханова, Россия, г. Москва;

Сафонов Максим Анатольевич – д-р биол. наук, доц., зав. кафедрой общей биологии, экологии и методики обучения биологии ФГБОУ ВО «Оренбургский государственный педагогический университет», Россия, г. Оренбург;

С88 Студенческий форум: научный журнал. – №21(330). Часть 4. М., Изд. «МЦНО», 2025. – 32 с. – Электрон. версия. печ. публ. – <https://nauchforum.ru/journal/stud/330>.

Электронный научный журнал «Студенческий форум» отражает результаты научных исследований, проведенных представителями различных школ и направлений современной науки.

Данное издание будет полезно магистрам, студентам, исследователям и всем интересующимся актуальным состоянием и тенденциями развития современной науки.

Оглавление

Қазақ тілінде мақалалар	4
Бөлім «Педагогика»	4
ЗИЯТКЕРЛІК БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТЕ-ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫ Болтабай Ақмерей Узакбайқызы Аманбекова Акнур Балтабайқызы	4
ШЕТЕЛДІК ИНКЛЮЗИВТІ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІН ТЕХНОЛОГИЯЛАНДЫРУ Еркебулан Адель Еркебуланқызы Аманбекова Акнур Балтабайқызы	7
АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУДЕ ASSISTIVE TECHNOLOGY ҚОЛДАНУ Жатқанбаева Ақмарал Жасұланқызы Аманбекова Акнур Балтабаевна	9
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА АРНАЙЫ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ Жерденбек Жанерке Шамшенова Эльмира Жаксылыковна	12
ТІЛ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ Қазтай Мадина Мейржанқызы Шамшенова Эльмира Жаксылыковна	13
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МҮГЕДЕКТІГІ БАР ЖАСТАРДЫҢ ЖОҒАРЫ БІЛІМГЕ ҚОЛЖЕТІМДІЛІГІ: ТОСҚАУЫЛДАР МЕН ШЕШІМДЕР Раимова Мерей Ертуғанқызы Алшынбекова Гүлназия Қанағатқызы	16
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ – ҚОҒАМ ҚАЖЕТТІЛІГІ Рашидова Диара Сарсенбайқызы Аманбекова Акнур Балтабайқызы	18
ӨРТҮРЛІ ЕЛДЕРДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ТӘЖІРИБЕСІ Серікова Әсел Думанқызы	20
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ Төкен Айым Қуандыққызы Аманбекова Акнур Балтабайқызы	23
АФАЗИЯ ЖӘНЕ КОГНИТИВТІ БҰЗЫЛЫСТАРДЫҢ БАЙЛАНЫСЫ Төлеу Аружан Медетқызы Арбабаева Арай Төлеуовна	25
ЖЕҢІЛ АҚЫЛ-ОЙЫ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ Хасенова Гулден Талғатовна Мусеева Гульназ Нурлыбековна	27

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ МАҚАЛАЛАР

БӨЛІМ

«ПЕДАГОГИКА»

ЗИЯТКЕРЛІК БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТЕ-ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫ

Болтабай Ақмерей Узакбайқызы

студенті,

*Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
ҚР, Қарағанды қ.*

Аманбекова Акнур Балтабайқызы

Академик Е.А. Бөкетов атындағы арнайы

*және инклюзивті білім беру кафедрасының оқытушысы,
ҚР, Қарағанды қ.*

Аңдатпа. Бұл мақалада зияткерлік бұзылыстары бар балалармен жүргізілетін түзете-дамыту жұмыстарының теориялық негіздері мен тәжірибелік аспектілері қарастырылады. Балалардың психикалық даму ерекшеліктері, педагогтың рөлі, түзету жұмысының құрылымы мен әдіс-тәсілдері жан-жақты сипатталады. Сонымен қатар, инклюзивті білім берудегі өзекті мәселелер мен ата-анамен ынтымақтастықтың маңыздылығы ашылады.

Түйін сөздер: зияткерлік бұзылыс, арнайы педагогика, түзете-дамыту жұмысы, инклюзия, даму ерекшеліктері, педагогикалық әдістер.

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі – ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға қолжетімді, сапалы және бейімделген білім беру мүмкіндігін жасау. Бұл тұрғыда зияткерлік бұзылыстары бар балалардың білім алуын ұйымдастыру өзекті мәселе болып отыр. Арнайы педагогика саласында жүргізілетін түзете-дамыту жұмыстарының мазмұны мен әдістері осы санаттағы балалардың танымдық қабілеттері мен жеке ерекшеліктерін ескере отырып қалыптастырылады. Зияткерлік бұзылыстары бар оқушылар жалпыға бірдей білім беру бағдарламаларын толық меңгере алмайды, сондықтан олар үшін арнайы бейімделген бағдарламалар мен түзету жұмыстары қажет. Бұл жұмыстар баланың жалпы дамуына ғана емес, әлеуметтік бейімделуіне де зор ықпал етеді.

Зияткерлік бұзылыстары бар балалардың психологиялық-педагогикалық сипаттамасы

Зияткерлік бұзылыстар – танымдық процестердің дамуындағы айтарлықтай ауытқулармен сипатталатын жағдай. Оған туа біткен (тұқымқуалаушылық, жүктілік пен босану кезіндегі асқынулар) және жүре пайда болған (орталық жүйке жүйесінің зақымдануы, әлеуметтік-психологиялық факторлар) себептер әсер етеді. Мұндай балаларда ойлау, есте сақтау, сөйлеу, назар аудару және қимыл-қозғалыс дағдылары баяу дамиды. Эмоциялық-ерік аясы әлсіз, мінез-құлқы тұрақсыз, тез шаршап, жаңа тапсырмаларды орындауда қиындық көреді. Көп жағдайда дербестік дағдылары (киіну, жуыну, тамақтану) қалыптаспаған. Сондықтан түзету жұмысы тек білім берумен шектелмей, тұрмыстық және әлеуметтік бейімделу дағдыларын дамытуға да бағытталуы тиіс.

Түзете-дамыту жұмысының бағыттары мен ерекшеліктері

Зияткерлік бұзылыстары бар балалармен жүргізілетін түзету жұмыстары баланың дамуының әртүрлі салаларын қамтиды. Бұл жұмыстар кешенді түрде, педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік бағытта ұйымдастырылады.

1. Когнитивті дамуды қолдау

Балалардың зейіні мен есте сақтау қабілетін дамыту үшін арнайы ойындар, логикалық жаттығулар, суретпен жұмыс, құрылымдық тапсырмалар қолданылады. Көп жағдайда көрнекілік әдістер мен практикалық әрекетке сүйену тиімді нәтиже береді. Мысалы, «артық затты тап», «заттарды топтастыр», «оқиға ретін анықта» секілді жаттығулар баланың ойлау қабілетін ынталандырады.

2. Сөйлеуді дамыту

Зияткерлік бұзылыстары бар балалардың көпшілігінде сөйлеудің барлық компоненттері – дыбыстау, лексика, грамматикалық құрылым – бұзылған. Түзету жұмысы дыбыстық мәдениетті қалыптастырудан басталып, сөздік қорды байыту, фразалық сөйлеуді дамыту, сұрақ-жауап жүргізу әдістерімен жалғасады. Сонымен қатар логопедиялық массаж бен артикуляциялық жаттығулар да қолданылады.

3. Қимыл-қозғалыс дағдыларын жетілдіру

Моториканы дамыту – жалпы және ұсақ моториканы жетілдіру арқылы жүзеге асырылады. Бұлшық ет жүйесін дамыту арқылы бала өз денесін дұрыс басқара алады. Жіпке моншақ тізу, сурет салу, мозаика, саусақ жаттығулары – ұсақ моторикаға арналған тиімді әдістердің бірі.

4. Әлеуметтік бейімделу мен дербестік

Баланы өз-өзіне қызмет етуге, қоғамда өзін дұрыс ұстауға, қарапайым ережелерді сақтауға үйрету қажет. Әлеуметтік ойындар, рөлдік сценкалар, күн тәртібін сақтау – бұның барлығы баланың әлеуметтену деңгейін арттырады.

Арнайы педагогтың рөлі мен әдіснамасы

Арнайы педагог баланың даму динамикасын, білім алу деңгейін, мінез-құлық ерекшеліктерін мұқият зерттей отырып, жеке және топтық жұмыс түрлерін жоспарлайды. Сабақтар құрылымы қарапайым, қысқа және түсінікті болуы тиіс. Қайталанушылық пен мадақтау – оқу материалының тиімді меңгерілуін қамтамасыз ететін маңызды факторлар. Сонымен қатар, педагог мультимедиялық құралдарды, дидактикалық материалдарды, сенсорлық ойыншықтарды қолдана отырып, баланың танымдық белсенділігін арттыруға ықпал етеді. Ата-аналар түзету жұмысының белсенді қатысушысы болуы тиіс. Педагог оларға жүйелі түрде кеңес беріп, баланың жетістіктері мен қиындықтары туралы ақпарат беріп отырады. Үй тапсырмаларын бірлесіп орындау, күн тәртібін сақтау, мадақтау арқылы ата-аналар балаға қажетті қолдау көрсете алады. Бұл балада сенімділік пен тұрақтылық сезімін қалыптастырады.

Практикалық тәжірибеден мысал

2025 жылдың көктемінде арнайы мектеп-интернатта өткен педагогикалық тәжірибе барысында 1-сынып оқушыларымен түзете-дамыту сабақтары өткізілді. Оқушылардың барлығы ТҚАЗ санатына жататын, зияткерлік бұзылыстары бар балалар еді. Сабақтардың мақсаты – когнитивті және сөйлеу дағдыларын дамыту, ұсақ моторика мен өзін-өзі ұстау дағдыларын қалыптастыру. Сабақта қолданылған әдістер: көрнекілікпен түсіндіру, ойын арқылы үйрету, жекелеп жұмыс жүргізу. Қолданылған тапсырмалар: заттарды топтастыру, «не артық?» ойыны, сурет бойынша сөйлем құрау, құммен жұмыс, қимыл-ойындар. Нәтижесінде оқушылардың назар тұрақтылығы мен сөздік қорында оң өзгерістер байқалды. Кейбір оқушылар қарапайым диалог жүргізуге бейімделе бастады.

Қорытынды

Зияткерлік бұзылыстары бар балалармен жүргізілетін түзете-дамыту жұмыстарының тиімділігі – кешенділік, жүйелілік және жеке тәсілге негізделеді. Арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігі, ата-анамен тығыз байланысы және балаға деген қолдау – оң нәтижеге қол жеткізудің негізгі шарттары. Осындай жұмыстың арқасында балалардың өмір сүру сапасы жақсарады, әлеуметтену деңгейі артады және олар өз әлеуетін толық ашуға мүмкіндік алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Айтжанова А.К. Инклюзивті білім беру негіздері. – Астана: Ұлт ұстазы, 2020.
2. Волкова Г.Н., Певзнер М.С. Специальная психология. – М.: Владос, 2005.
3. Жұмабекова А.Б. Арнайы педагогика. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
4. Кучер Т.А. Диагностика и коррекция умственного развития. – М.: Педагогика, 2017.
5. Рысқұлова А.Ә. Балабақшадағы жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалармен түзете-дамыту жұмыстары // Баишев университетінің хабаршысы. – 2024. – №3.
6. Сулейменова М.У. Зиятында бұзылыстары бар балаларды түзете дамытып оқыту // Кемеңгер ұстаз журналы. – 2025. – №1.
7. Салмина Н.Г. Методы работы с детьми с интеллектуальными нарушениями. – М.: Академкнига, 2018.

ШЕТЕЛДІК ИНКЛЮЗИВТІ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІН ТЕХНОЛОГИЯЛАНДЫРУ

Еркебулан Адель Еркебуланқызы

студенті,

Академик Е.А.Бөкетов атындағы

Қарағанды университеті,

ҚР, Қарағанды қ.

Аманбекова Акнур Балтабайқызы

Академик Е.А. Бөкетов атындағы арнайы

және инклюзивті білім беру кафедрасының оқытушысы,

ҚР, Қарағанды қ.

Аңдатпа. Бұл мақалада ұйымдық және инклюзивті тәсілді жүзеге асыруда қолданылатын педагогикалық технологиялар оқытуда бейімделу әдістері де ұсынылады, ұсынылады мүгедектер мен мүгедектерді оқыту, бағдарламаны егжей-тегжейлі талдау және әдістемелік инклюзивті білім беру ортасын қамтамасыз ету, бойынша ұсыныстар білім берудегі оқу үдерісін тиімді технологияландыру оқытуға инклюзивті тәсілді енгізетін ұйымдар және егжей-тегжейлі студенттермен жұмыс істеуге арналған арнайы құралдарға аналитикалық шолу мүгедектер мен мүгедектер.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, инклюзивті білім беру, мүгедектер, мүмкіндігі шектеулі тұлға, педагогикалық технология, технологияландыру, бейімдеу әдісі, Студент.

Кіріспе

Қазіргі таңда Ресей Федерациясы білім беру жүйесін жаһандық трансформациялаушы елдердің қатарына кіреді. Бұл трансформацияның негізгі бағыты – білім беру үдерісін технологияландыру. Мұндай өзгерістің мақсаты – бір мезгілде білім сапасын арттырып, оқу нәтижелеріне жетудің қаржылық шығындарын азайту.

Технологиямен қамтылған білім беру нәтижесі тек оқу пәнінің мазмұнын меңгерумен шектелмей, сонымен қатар әрекет ету тәсілдерін, адамгершілік құндылықтарды және тиімді қарым-қатынас орнатуды да қамтиды [1, б. 36]. Заманауи білім берудегі тағы бір маңызды тенденция – инклюзивті оқытудың қарқынды енгізілуі мен орнығуы, бұл жалпы және кәсіптік білім беру салаларында да көрініс табууда. Бұл үрдіс білім беру кеңістігінің әртүрлі қажеттіліктері мен ерекшеліктері бар (оның ішінде арнайы білім беру қажеттілігі бар) студенттер үшін теңдей ашық болуын қамтамасыз етеді. Мұндай оқушылар оқу материалын қабылдау қарқыны, көлемі мен тереңдігі бойынша өзгешеленеді [4, б. 2–3]

Инклюзивті білім беру – бұл әр оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оны оқу-тәрбие процесіне толықтай қатыстыру және оның білім алу құқығын қамтамасыз ету. Бұл тәсіл әр оқушының ерекше қажеттіліктеріне сай жеке оқу бағдарламасын бейімдеуді талап етеді [3, б. 35–39].

Инклюзивті білім беру арнайы технологияларсыз жүзеге аспайды. Мұндай технологиялар екі топқа бөлінеді: ұйымдастырушылық және педагогикалық. Ұйымдастырушылық технологиялар инклюзивті процестің құрылымдық кезеңдерін қамтиды: бағдарламалау, құрылымдық бөлімшелер арасындағы өзара әрекеттестікті ұйымдастыру, қолжетімді әрі кедергісіз орта құру.

Білім беру ұйымдарында ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту үшін қолайлы жағдай жасалуы тиіс. Ғимараттар пандустармен, көтергіштермен, тактильді бағыттаушы элементтермен, нашар көретіндерге арналған жолақтармен және бейімделген санитарлық тораптармен жабдықталуы қажет. Сонымен қатар, арнайы кабинеттерде түрлі қажеттіліктері

бар оқушыларға арналған техникалық құралдар болуы тиіс: Дыбыс өрісінің жүйесі – есту қабілеті бұзылған оқушылармен сабақ жүргізуге арналған микрофонмен жабдықталған жүйе; Портативті индукциялық жүйе – жоғары шу жағдайында есту аппаратын қолданушылар үшін байланыс құралдары; Үлкен батырмалы компьютерлік басқару тетіктері – қозғалыс функциясы бұзылған оқушылар үшін; Оқу құрылғылары – көру қабілеті төмен оқушыларға арналған баспа мәтінін дыбыстық форматта оқу құрылғылары; Арнайы пернетақта – нашар көретіндерге арналған үлкен және ашық түсті пернелері бар; Ұлғайтқыш құрылғы – алыстағы объектілермен жұмыс істеуге арналған, экрандағы бейнені үлкейтуге мүмкіндік береді; Сымсыз қабылдағыштар – дыбыс қабылдауды жеңілдетеді; Бағдарламалық-аппараттық кешен – көру және есту қабілеті бұзылған оқушыларға арналған, сөйлеу синтезін және экранға қол жеткізуді қамтамасыз етеді; Гарнитуралар – оқыту процесінде дыбыстық байланыс үшін; Бейімделген үстелдер – тірек-қимыл аппараты бұзылған, оның ішінде церебральды сал ауруы бар балаларға арналған [5]. Инклюзивті білім берудің басты мақсаты – әр баланың өмірлік кеңістігін кеңейту арқылы оның әлеуетін ашу және кәсіби бағдарын айқындау [2, б. 34].

Білім беру технологияларын таңдағанда оқушының денсаулығындағы ауытқулардың түрі мен сипаты маңызды рөл атқарады. Оқыту үдерісіне қатысатын білім алушылар үшін арнайы ақпараттық-коммуникациялық құрылғылар мен бейімделген оқу бағдарламалары қолданылады: Көру қабілеті бұзылған оқушылар үшін – оқулықтар үлкейтілген шрифтпен, электронды нұсқада, дыбыстық файлмен немесе Брайль қарпімен ұсынылады (қажет болса);

Есту қабілеті бұзылған оқушылар үшін – ақпарат баспа және электронды түрде беріледі; Тірек-қимыл аппараты бұзылған оқушылар үшін – материалдар баспа және электронды форматта, қажет жағдайда аудио түрінде дайындалады. Инклюзивті білім беруді сапалы енгізу үшін білім беру мекемелері кешенді психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік қолдау жүйесін құруы тиіс.

Қорытынды

Инклюзивті білім беру жүйесін технологияландыру – ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға тең мүмкіндік жасауға бағытталған тиімді әдіс. Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, арнайы техникалық құралдар мен педагогикалық технологияларды қолдану оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Бұл бағыт инклюзивті қоғам қалыптастыруға жол ашады және әрбір оқушының әлеуетін дамытуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Беспалько В.П. Бағдарламаланған оқыту [Мәтін]: Дидактикалық негіздері. – М.: Жоғары. Мектеп, 1970. – 300 б.
2. Силантьева Т.А. Инклюзивті білім беру – өзгерту жолы ретінде қоғам // Инклюзивті білім беру: нәтижелер, тәжірибе және перспективалар [Мәтін]: III Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарының жинағы / Ред. С.В. Алехина. – М.: МГППУ, 2015. – 96-б
3. Егоров П.Р. Инклюзивті білім берудегі теориялық тәсілдер Ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдар [Мәтін] // Теория және практика Әлеуметтік даму. – 2012. № 3. – 35–39 б.
4. Хитрюк В.В. Болашаққа инклюзивті дайындықты қалыптастыру Жоғары оқу орындарындағы оқытушылар [Мәтін]: Калининград: ИКВФУ, 2016 ж. – 5 б.
5. ГОСТ Р 51079-2006 (ИСО 9999:2002) «Техникалық құралдар Мүгедектерді оңалту» [Электрондық Ресурс]. – Кіру режимі: <http://docs.cntd.ru/document/1200045259>

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУДЕ ASSISTIVE TECHNOLOGY ҚОЛДАНУ

Жатқанбаева Ақмарал Жасұланқызы

студенті,

Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің,
ҚР, Қарағанды қ.

Аманбекова Акнур Балтабаевна

Ғылыми жетекшісі,

Арнайы және инклюзивті білім беру

кафедрасының оқытушысы,

Е.А. Бөкетов атындағы

Қарағанды университеті,

ҚР, Қарағанды қ.

Аңдатпа. Мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуда assistive technology (қолдаушы технологиялар) қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Бұл құралдар оқушылардың танымдық, сөйлеу, эмоциялық және әлеуметтік дамуын қолдап, оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. ААС жүйелері, визуалды және аудиалды қолдау құралдары, адаптивті қосымшалар балалардың дербестігін, мотивациясын арттырып, құрдастарымен өзара әрекеттесуін жеңілдетеді. Сонымен қатар, ата-аналар мен мұғалімдердің бұл технологияларды қабылдауы да маңызды рөл атқарады. Қазақстан жағдайында assistive құралдарды тиімді енгізу үшін тілдік бейімдеу, техникалық база және педагогтардың даярлығы бағытында жүйелі жұмыс қажет.

Қазіргі қоғамда ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) балалардың сапалы білімге қол жеткізуі – әлеуметтік әділеттіліктің және инклюзивті дамудың басты көрсеткіші. Инклюзивті білім беру идеясын іске асыруда технологиялық прогрестің рөлі артып келеді[1]. Әсіресе, assistive technology (асистивті технологиялар) – ерекше қажеттілігі бар балалардың оқуға, қарым-қатынас жасауға, қоршаған ортамен өзара әрекеттесуге мүмкіндігін кеңейтіп, олардың әлеуетін іске асыруға жағдай жасайтын маңызды құрал ретінде танылуда.

Assistive Technology ұғымы – арнайы педагогикада оқыту, түзету, коммуникация және тәуелсіздікке жетелеу мақсатында қолданылатын бағдарламалық, аппараттық немесе цифрлық шешімдердің жиынтығын білдіреді. Бұл құралдар балалардың мүмкіндіктерін шектеуден арылтып, олардың әлеуметтік интеграциясын жеңілдетеді[2].

Зерттеулер көрсеткендей, assistive технологиялар тек педагогикалық үдерісті жеңілдетіп қана қоймай, сонымен қатар оқушының өзіндік бағасын, мотивациясын және әлеуметтік бейімделуін арттырады. Алайда Қазақстан жағдайында бұл құралдарды енгізу мен бейімдеу процесі көптеген факторларға тәуелді – оның ішінде тілдік және мәдени контекст, педагогтардың даярлығы, техникалық база және нормативтік реттеу мәселелері ерекше орын алады[3].

Assistive Technology (қазақша – қолдаушы технологиялар) ұғымы XX ғасырдың екінші жартысында арнайы білім беру, оңалту және әлеуметтік интеграция салаларында қолданысқа енді. Бұл термин алғашында дене немесе интеллектуалдық шектеулері бар адамдарға арналған арнайы техникалық құрылғыларды білдірсе, бүгінде ол оқыту мен дамытудың кең ауқымды технологиялық жүйелерін қамтиды.

Assistive Technology деп ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға білім беру, өзара қарым-қатынас орнату, өзін-өзі күту және қоршаған ортамен әрекеттесу үдерістерінде көмектесетін барлық техникалық, бағдарламалық және әдістемелік құралдардың жиынтығын айтады. АҚШ-тың Техникалық көмек туралы заңы (Tech Act, 1998) бойынша бұл ұғым: "мүмкіндігі шектеулі тұлғаның жұмыс өнімділігін, функционалдық қабілетін арттыратын немесе сақтап қалуға мүмкіндік беретін кез келген құрал немесе жүйе" ретінде анықталған.

Assistive Technology құралдарының негізгі қызметін: ақпаратты визуалды, тактильді немесе дыбыстық жолмен беру, сөйлеу немесе тіл дамыту жұмысын жүргізу т.б. дамыту жұмысын жүргізуде қолданылады.

Халықаралық тәжірибеде assistive технологиялар білім берудің инклюзивті моделінің бір бөлігі ретінде қарастырылады. Финляндия, Канада, АҚШ, Ұлыбритания сияқты елдерде бұл құралдар ерте жастан бастап қолданылады және оларды қолдану педагогикалық стандарттарға интеграцияланған.

Осылайша, assistive technology ұғымының теориялық негіздері оны арнайы білім берудің ажырамас компоненті ретінде түсінуге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар тек оқыту құралы емес, инклюзивті орта мен тең мүмкіндіктердің негізі ретінде қарастырылуы қажет.

Assistive технологиялар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға тек техникалық көмек құралы ғана емес, сонымен қатар олардың тұлғалық дамуына, өзін-өзі қабылдауына және әлеуметтік ортада өз орнын табуына ықпал ететін маңызды фактор болып табылады. Бұл құралдардың психологиялық және әлеуметтік әсері бірнеше негізгі бағытта көрініс табады:

Балалар үшін оқуда жетістікке жету – мотивацияның ең басты көзі. Қолдаушы технологиялар (мысалы, сөйлеу синтезі бар құрылғылар, адаптивті интерфейстер) баланың тапсырманы өз бетімен орындауына мүмкіндік беріп, оның дербестік сезімін күшейтеді. Бұндай құралдарды қолдану барысында балада: «Мен істей аламын» деген сенім қалыптасады; тапсырма орындаудағы үрей мен тәуелділік төмендейді; ішкі мотивация мен оқуға деген қызығушылық артады[4].

Зерттеулер көрсеткендей assistive технологияларды қолданатын балалар дәстүрлі әдістермен оқытылатын құрдастарына қарағанда оқу процесіне белсендірек қатысады және тапсырмаларды аяқтауда жоғары тұрақтылық көрсетеді.

Көптеген ЕББҚ балалар үшін қарым-қатынас – ең үлкен қиындықтардың бірі. ААС жүйелері, визуалды қолдау құралдары, ойын арқылы оқыту платформалары бұл кедергілерді азайтып, баланың құрдастарымен өзара әрекетке түсуін жеңілдетеді: қолданушы бала өз ойын нақты әрі уақытында жеткізе алады; ойын формасындағы технологиялар ортақ әрекетке итермелейді; бірлесе шешім қабылдау, топтық жұмыс тәжірибесі дамиы.

Мысалы, *Proloquo2Go* немесе *Feelings Board* сияқты құралдар баланың эмоциясын білдіруін жеңілдетіп, коммуникацияны жеңілдетеді. Мұндай жағдайлар инклюзивті ортада құрдастар арасындағы тең қатынасты қалыптастырады.

Көбіне ата-аналар мен мұғалімдердің оларға деген көзқарасына байланысты. Позитивті қабылдау төмендегі нәтижелерге жеткізеді:

- Балаға деген сенім артады;
- Үй мен мектеп арасындағы байланыс нығаяды;
- Мұғалім мен ата-ананың ынтымақтастығы артады.
- Алайда, кей жағдайларда:
- Ата-аналар технологияны артық «тәуелділік тудырады» деп қабылдайды;
- Мұғалімдер оны қолдану үшін қосымша дайындықты қажет ететінін айтып, бас тартады[5].

Сондықтан қолдаушы технологияны білім беру процесіне енгізбестен бұрын, ата-аналармен және педагогтармен түсіндіру, оқыту, қолдау көрсету жұмыстары қатар жүргізілуі тиіс.

Assistive Technology – арнайы білім берудің сапасын арттыратын маңызды құрал ғана емес, инклюзивті білім беру қағидаттарының нақты іске асуының бір тетігі. Бұл технологиялар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың танымдық, сөйлеу, моторлық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуын қолдайды, олардың әлеуетін толық ашуға жағдай жасайды.

Ғылыми-теориялық негіздерге сүйенсек, assistive технологиялар баланың өзіндік бағасына, мотивациясына, дербестігіне және әлеуметтік өзара әрекеттесуіне оң ықпал етеді. Сонымен қатар, мұғалім мен ата-ананың қабылдауына, педагогикалық процестің құрылымына да жаңа талаптар қояды. Қазақстандық білім беру жүйесінде assistive құралдарды ендірудің алғашқы қадамдары жасалып жатыр. Дегенмен, оларды кең ауқымда және тиімді қолдану үшін кешенді тәсіл қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Ахмерова, З.Н. Инклюзивті білім берудегі жаңа технологиялар / З.Н. Ахмерова // Педагогика және психология. – 2021. – №2. – Б. 84–89.
2. Florian, L., & Black-Hawkins, K. Exploring inclusive pedagogy. – Cambridge Journal of Education, 2011. – Vol. 41 (4). – P. 413–430.
3. Assistive Technology in Education: Enhancing the Lives of Students with Disabilities / Ed. by D. Edyburn. – Eugene, OR: International Society for Technology in Education, 2013. – 258 p.
4. Ault, M.J., Bausch, M.E., & McLaren, E.M. Assistive technology implementation: What a child needs to succeed. – TEACHING Exceptional Children, 2013. – Vol. 45 (5). – P. 38–45.
5. Құлманова, А.Ж. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған цифрлық ресурстар / А.Ж. Құлманова // Инновациялық педагогика. – 2022. – №4 (40). – Б. 25–30.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА АРНАЙЫ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Жәрденбек Жанерке

студент,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті,

ҚР, Қарағанды қ.

Шамшенова Эльмира Жаксылыковна

педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті,

ҚР, Қарағанды қ.

Аннотация. Мақалада инклюзивті білім беру жағдайында арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігінің мәні мен мазмұны, оның құрылымы мен компоненттері, қалыптастыру жолдары қарастырылған. Арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігі қазіргі инклюзивті білім беру жүйесінде ерекше маңызды болып саналады. Бұл мақалада арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған теориялық-әдіснамалық негіздер мен практикалық ұсыныстар ұсынылған.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, арнайы педагог, кәсіби құзыреттілік, білім беру ортасы, оқыту технологиясы.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі инклюзивті білім беруді дамытуды өзекті мәселелердің бірі ретінде қарастырып отыр. Бұл өз кезегінде арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігін жаңа деңгейде дамыту қажеттілігін туғызады. Инклюзивті білім беру – барлық білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, оларға тең мүмкіндік туғызуды көздейтін білім беру моделі. [1, с. 25] Арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігі – оның кәсіби қызметін тиімді жүзеге асыруға қажетті білім, білік, дағды және тұлғалық сапалардың жиынтығы. Арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігі бірнеше компоненттерден тұрады: теориялық, әдіснамалық, практикалық және тұлғалық компоненттер.

[2, с. 57]. Теориялық компонент арнайы педагогтың білім беру саласындағы заманауи білім жүйесін, инклюзивті білім беру негіздерін, оқыту технологияларын меңгеруін қамтиды. Әдіснамалық компонент педагогикалық процесті ғылыми негізде ұйымдастыру, оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру және оқыту мен тәрбиелеудің жаңа әдістерін қолданумен байланысты. Практикалық компонент арнайы педагогтың кәсіби қызметін тәжірибе жүзінде тиімді ұйымдастыруға, жеке білім беру бағдарламаларын құра білуге, ата-аналармен және әріптестермен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Тұлғалық компонент педагогтың кәсіби этикасын, өзін-өзі жетілдіруін, кәсіби жауапкершілігін қамтиды. [3, с. 110] Арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігін дамыту жолдарына үздіксіз кәсіби білім алу, тәжірибе алмасу, инновациялық педагогикалық технологияларды меңгеру және заманауи оқыту құралдарын пайдалану жатады. Сонымен қатар, кәсіби қауымдастықтармен байланыс орнату, ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысу, кәсіби біліктілікті арттыруға бағытталған курстар мен семинарларға қатысу да маңызды рөл атқарады. [4, с. 98] Қорыта айтқанда, арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігі – инклюзивті білім берудің сапасын арттыруға бағытталған негізгі факторлардың бірі болып табылады. Арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігін арттыру – білім алушылардың оқу жетістіктерін, әлеуметтік бейімделуін және өмірлік дағдыларын қалыптастыруға септігін тигізеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Амантаева А.Б. Инклюзивті білім беру негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 150 б.
2. Мырзагелдиева Г. Арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жолдары // Педагогика. – 2019. – №5. – Б. 25-35.
3. Омарова Б.К. Инклюзивті білім берудің теориялық мәселелері. – Астана: Фолиант, 2021. – 200 б.
4. Садықова Ә.Н. Арнайы педагогтарды кәсіби даярлауда инновациялық технологиялардың рөлі // Білім беру мен оқыту. – 2018. – №3. – Б. 95-110.

ТІЛ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Қазтай Мадина Мейржанқызы

студент,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті,
ҚР, Қарағанды қ.

Шамшенова Эльмира Жаксылыковна

педагогика ғылымдарының магистрі,

аға оқытушы,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті,
ҚР, Қарағанды қ.

Аңдатпа. Тіл дамуының ауыр бұзылыстары бар балалардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру – инклюзивті білім беру жүйесіндегі маңызды мәселелердің бірі. Мұндай балалардың қарым-қатынас жасау қабілеті шектеулі болғандықтан, оларға ерекше тәсілдер қажет. Бұл мақалада баланың сөйлеу белсенділігін арттыру үшін қолданылатын тиімді әдістер қарастырылады: альтернативті коммуникациялық жүйелер, логопедпен тұрақты жұмыс, тілдік ортаны қалыптастыру, сонымен қатар заманауи технологияларды пайдалану. Жүйелі жүргізілген түзету жұмыстары баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оның сөйлеу және қарым-қатынас қабілеттерін едәуір жақсартуға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: тіл кемістігі, сөйлеу дағдылары, логопед, түзету жұмыстары, альтернативті әдістер, технология.

Сөйлеу – адамның қоғаммен байланыс орнатуындағы ең басты құралдарының бірі. Ал тіл дамуының бұзылыстары – баланың әлеуметтік бейімделуіне, оқу процесіне және жалпы психологиялық дамуына үлкен әсерін тигізетін күрделі мәселе. Әсіресе мектеп жасына дейінгі кезеңде тіл кемістігінің алдын алу және

түзету жұмыстары дер кезінде жүргізілсе, оң нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Қазіргі таңда тіл кемістігі бар балалардың саны артып келе жатыр. Бұл тек медициналық себептермен емес, әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық факторлармен де байланысты. Сондықтан мұндай балалармен жүргізілетін түзету жұмыстарының әдістерін тиімді ұйымдастыру – педагогика мен логопедия ғылымдарының өзекті бағыттарының бірі.

Тіл кемістігі түрлері мен ерекшеліктері

Тіл кемістігі әр түрлі формада көрінеді. Ең жиі кездесетін түрлері:

- Дислалия – дыбыстарды дұрыс айта алмау.
- Дизартрия – сөйлеу аппараты бұлшықеттерінің әлсіздігінен сөйлеудің бұзылуы.
- Алалия – сөйлеу тілі мүлде дамымаған немесе өте баяу дамиды жағдай.
- Афазия – бұрын қалыптасқан сөйлеудің жоғалуы немесе бұзылуы.
- ОНР (жалпы тіл кемістігі) – фонетика-фонематикалық, лексико-грамматикалық

және сөздің мағыналық жағының дамымауы.

Бұл бұзылыстардың әрқайсысы балада өзінше көрініс береді және жеке тәсілдермен түзетуді қажет етеді.

Альтернативті коммуникациялық жүйелерді қолдану

Ауыр тіл кемістігі бар балалар кейде өз ойын ауызша жеткізе алмайды. Мұндайда альтернативті коммуникациялық жүйелер көмекке келеді. Бұл – символдар, суреттер, пиктограммалар және белгілер арқылы баланың ойы мен ниетін жеткізу тәсілдері.

Балалар арнайы планшеттер немесе қағаз бетіндегі белгілер арқылы «қарным ашты», «су ішкім келеді», «ойнағым келеді» сияқты негізгі қажеттіліктерін білдіре алады. Бұл тәсіл балада сөйлеуге деген мотивацияны арттырып, психологиялық жайлылықты қалыптастырады [1].

Логопед маманмен жүйелі жұмыс жүргізу

Логопедиялық сабақтар тіл кемістігі бар балаларға арналған түзету жұмыстарының өзегі болып табылады. Арнайы маман баланың сөйлеу деңгейін бағалап, оның ерекшеліктеріне сай жұмыс жоспарын құрады. Сабақтарда келесі әдістер қолданылады:

- Артикуляциялық гимнастика – сөйлеу аппараты бұлшықеттерін дамытады.
- Фонематикалық есту жаттығулары – дыбыстарды ажырату қабілетін жетілдіреді.
- Логоритмика – қимылмен бірге сөйлеуді біріктіру арқылы тілдік дағдыларды дамыту.

- Ойын терапиясы – ойын арқылы жаңа сөздер мен сөйлемдерді меңгерту.

Бұл жұмыстар жүйелі жүргізілгенде баланың дыбыстау дағдылары жақсарады, сөздік қоры кеңейеді, сөйлеу сенімділігі артады [2].

Тілдік ортаны ұйымдастырудың рөлі

Тек логопедпен ғана емес, баланың күнделікті өмірінде де сөйлеуді ынталандыру маңызды. Ата-аналар, тәрбиешілер мен педагогтар баламен жиі сөйлесіп, оның әрбір сөздік немесе ишаралық әрекетіне жауап беріп отыруы қажет. Тілдік ортада:

- баламен кітап оқу,
- сұрақ-жауап форматында әңгімелесу,
- бірлескен ойындар ұйымдастыру – аса тиімді.

Бала өзіне назар аударылғанын, ойын тыңдауға дайын екенін сезінсе, сөйлеуге талпынады. Қоршаған адамдардың қолдауы балада өзіне сенімділік қалыптастырады [3].

Заманауи технологияларды қолдану

Соңғы жылдары логопедиялық жұмыстарда IT-технологиялардың қолданысы артып келеді. Бұл:

- логопедиялық мобильді қосымшалар;
- интерактивті тақталар;
- жасанды интеллектке негізделген дыбыстық тану жүйелері;
- балаларға арналған сөйлеуді дамыту ойындары.

Бұл құралдар балаға визуалды, дыбыстық және интерактивті қолдау көрсетіп, оқу процесін қызықты етеді. Мысалы, бала экрандағы кейіпкермен бірге дыбыс айтып, оны дұрыс айтуға үйренеді [4].

Ата-аналармен жұмыс және психологиялық қолдау

Тіл кемістігі бар балалармен жұмыс жасауда ата-ананың белсенділігі – табыстың маңызды факторы. Ата-аналарға баланың сөйлеу ерекшелігі туралы нақты ақпарат беру, оларға үй жағдайында қандай жаттығулар жасау керектігін түсіндіру – логопедтің міндеті.

Сонымен қатар мұндай балалар жиі ішкі қысымға, ұяңдыққа, ұялуға ұшырайды. Психолог пен педагогтың бірлесіп жасаған жұмысы олардың өзіндік бағасын жоғарылатып, әлеуметтік бейімделуін жақсартады.

Қорыта айтқанда, тіл дамуының ауыр бұзылыстары бар балалармен жүргізілетін түзету жұмыстары күрделі, көп еңбекті қажет ететін процесс. Алайда жоғарыда аталған әдістер – альтернативті коммуникация, логопедиялық жаттығулар, ынталандырушы орта және заманауи технологиялар – кешенді түрде қолданылса, балада сөйлеу мен қарым-қатынас жасау қабілеттері айтарлықтай жақсарады.

Сөйлеу – бұл тек сөз айту емес, ой бөлісу, байланыс орнату, өзін білдіру. Сондықтан тіл кемістігі бар әрбір балаға сөйлеудің жаңа жолдарын ашуға көмектесу – педагог пен ата-ананың ортақ мақсаты болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нищева Н.В. Современная система коррекционной работы в логопедической группе для детей с общим недоразвитием речи. – СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2016.
2. Лалаева Р.И. Логопедия: Учебник для студентов дефектологических факультетов педагогических вузов. – М.: Владос, 2014.
3. Әрінова Л.Ж. Түзету педагогикасы: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Волкова Г. А. Методика логопедической работы при общем недоразвитии речи у детей. – М.: Академия, 2015.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МҮГЕДЕКТІГІ БАР ЖАСТАРДЫҢ ЖОҒАРЫ БІЛІМГЕ ҚОЛЖЕТІМДІЛІГІ: ТОСҚАУЫЛДАР МЕН ШЕШІМДЕР

Раимова Мерей Ертуғанқызы

студент,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті,
ҚР, Қарағанды қ.

Алшынбекова Гүлназия Қанағатқызы

профессоры,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті,
ҚР, Қарағанды қ.

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстандағы мүгедектігі бар жастардың жоғары білімге қол жеткізу жолында кездесетін негізгі кедергілер мен оларды шешудің әлеуетті жолдары қарастырылады. Инфрақұрылымдық, құқықтық, психоәлеуметтік және білім беру үдерісіне қатысты шектеулер талданып, инклюзивті білім беру принциптері тұрғысынан ұсыныстар ұсынылған. Автор инклюзияның сәтті жүзеге асуы тек техникалық бейімдеулермен шектелмей, педагогикалық кадрлардың даярлығы, әлеуметтік көзқарастардың өзгеруі және мемлекеттік саясаттың пәрменділігімен тікелей байланысты екенін атап өтеді. Мақалада Қазақстандағы қазіргі жағдай Еуропа елдерінің тәжірибесімен салыстыра отырып қарастырылған.

Кілт сөздер: жоғары білім, мүгедектігі бар жастар, инклюзивті білім беру, инфрақұрылым, әлеуметтік тосқауылдар, педагогикалық қолдау, құқықтық негіз.

Қазіргі таңда білім беру жүйесі әлеуметтік әділеттілік пен теңдік қағидаттарын жүзеге асыруда маңызды құралдардың біріне айналып отыр. Қазақстанда мүгедектігі бар жастар үшін жоғары білім алу мүмкіндігін кеңейту бағытында бірқатар бастамалар қолға алынғанымен, бұл салада шешімін таппаған мәселелер де аз емес. Жоғары білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету – адам құқығын сақтау ғана емес, сонымен қатар қоғамның инклюзивті дамуына ықпал ететін стратегиялық міндет болып табылады.

Мүгедектігі бар жастардың жоғары оқу орындарына түсуі мен онда білім алуы барысында түрлі кедергілер кездеседі. Бұл кедергілер көп жағдайда инфрақұрылымдық, оқу процесіне бейімделмеу, ақпараттық ресурстардың қолжетімсіздігі, оқытушылардың дайындық деңгейінің төмендігі және әлеуметтік стигма сияқты факторлармен байланысты. Мәселен, көптеген университеттердің ғимараттары арбамен жүретін адамдарға арналмаған. Көзі көрмейтін немесе есту қабілеті төмен студенттерге арналған арнайы құрылғылар мен оқу материалдарының жеткіліксіздігі де білім беру сапасына әсер етеді.

Сонымен қатар, ерекше қажеттіліктері бар студенттерге арналған бейімделген оқу бағдарламалары мен әдістемелік қолдаудың жетіспеуі олардың толыққанды білім алуына кедергі келтіреді. Оқытушылардың көпшілігі инклюзивті педагогика негіздерін меңгермеген, ал бұл өз кезегінде студент пен оқытушы арасындағы өзара түсіністіктің болмауына алып келеді. Мұндай жағдайларда студенттердің мотивациясы төмендеп, психологиялық күйзеліске ұшырау қаупі артады.

Ақпараттық ресурстардың қолжетімсіздігі де ерекше назар аударуды қажет етеді. Университеттердің электронды платформаларындағы оқу материалдары көбіне арнайы қажеттіліктері бар студенттерге бейімделмеген. Брайль қарпімен ұсынылған оқу құралдары, дыбысталған лекциялар мен субтитрлері бар бейнематериалдардың тапшылығы – бұл санаттағы жастардың оқу процесіне толық қатысуын шектейді.

Құқықтық және институционалдық шектеулер де маңызды рөл атқарады. Қазақстанда мүгедектігі бар тұлғалардың білім алу құқығы заңнамалық түрде бекітілгенімен, бұл құқықтың нақты орындалуы көп жағдайда қағаз жүзінде ғана қалып отыр. ЖОО деңгейінде инклюзивті

саясаттың болмауы немесе оның формалды түрде қабылдануы студенттердің нақты қажеттіліктеріне жауап бере алмай отыр. Сонымен қатар, грант бөлу, оқу құралдарымен және жатақханамен қамтамасыз ету кезінде кемсітушілік жағдайлары жиі кездеседі.

Психоәлеуметтік тосқауылдар да мүгедектігі бар жастардың жоғары білім алуға ұмтылысын тежейтін факторлардың бірі болып саналады. Қоғамда қалыптасқан теріс стереотиптер, кемсіту, әлеуметтік оқшаулану бұл жастардың өз-өздеріне деген сенімін төмендетіп, оқуға түсуге немесе оны аяқтауға кедергі келтіруі мүмкін. Бұл ретте, оқу орындарында инклюзивті орта құру, ұжымдық мәдениетті қалыптастыру және барлық студенттерге бірдей қолайлы жағдай жасау – басты міндеттердің бірі.

Мәселені шешу жолдары кешенді түрде қарастырылуы тиіс. Біріншіден, университеттерді физикалық жағынан бейімдеу – яғни пандустар, арнайы лифттер, арнайы құралдар мен ресурстардың жеткілікті болуын қамтамасыз ету. Екіншіден, оқытушыларды инклюзивті педагогика негіздеріне үйрету, арнайы курстар арқылы олардың кәсіби даярлығын арттыру қажет. Үшіншіден, ерекше қажеттіліктері бар жастар үшін психологиялық және академиялық қолдау қызметтерін кеңейту маңызды. Төртіншіден, мемлекеттік саясат пен гранттық бағдарламаларда әділеттілік пен тең мүмкіндіктер принциптерін нақты іске асыру қажет.

Сонымен қатар, халықаралық тәжірибеге жүгіну де тиімді болады. Еуропа елдерінде мүгедектігі бар адамдарға арналған жоғары білім беру жүйесі жақсы дамыған. Онда оқу процесіне толық қатысу үшін барлық жағдайлар жасалған, ал студенттер қоғамнан оқшауланбай, өздерін еркін сезіне алады. Мұндай тәжірибені Қазақстан жағдайына бейімдеп енгізу арқылы инклюзивті білім беруді дамытуға нақты қадам жасауға болады.

Қорытындылай келе, мүгедектігі бар жастардың жоғары білімге қолжетімділігі – тек әлеуметтік мәселе емес, бұл мемлекетіміздің даму бағытын, адам құқықтарына деген құрметін айқындайтын маңызды көрсеткіштердің бірі. Олардың сапалы білім алуына мүмкіндік жасау – қоғамның өркениеттілігінің көрінісі әрі болашақтағы әлеуметтік тұрақтылық пен бірлік кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Батырғалиева А.С. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу жолдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 80 б.
2. Оспанбаева М.П. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 б.
3. Бахтиярова Г.Р., Абильдина С.К. Инклюзивті білім берудің негіздері: оқу құралы. – Ақтөбе: Өрлеу, 2020. – 184 б.
4. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Инклюзивті білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2020.
5. Савельева Л.А., Самсонова Е.В. *Инклюзивное образование: теория и практика*. – Москва: Просвещение, 2018. – 240 с.
6. Жұмабаев Қ.Ж., Қалжанова А.М. *Қазақстандағы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың құқықтарын қорғау мәселелері*. – // Қоғам және Даму, 2021. – №4. – Б. 66–72

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ – ҚОҒАМ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Рашидова Диара Сарсенбайқызы

студент,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті,

ҚР, Қарағанды қ.

Аманбекова Ақнұр Балтабайқызы

Ғылыми жетекші,

Педагогика ғылымдарының магистрі,

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті

ҚР, Қарағанды қ.

Аңдатпа. Бұл мақалада инклюзивті білім берудің қазіргі қоғамдағы рөлі мен маңыздылығы қарастырылады. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру үдерісіне тарту, олардың құқықтарын сақтау, тең мүмкіндік жасау жолдары жан-жақты сипатталады. Сонымен қатар, инклюзивті білім беруді жүзеге асырудағы қиындықтар, педагог кадрларды даярлау, оқу бағдарламаларын бейімдеу, оқу орындарының материалдық-техникалық базасын дамыту мәселелері де қозғалады. Автор инклюзивті білім беруді қоғамның қажеттілігі ретінде қарастырып, бұл бағытта кешенді қолдау тетіктерін ұсынуды көздейді.

Мақаланың мақсаты: Инклюзивті білім берудің маңыздылығын айқындау, мүмкіндігі шектеулі балаларды сапалы біліммен қамту жолдарын талдау және инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіруге бағытталған ұсыныстар ұсыну.

Кілт сөздер: Инклюзивті білім, ерекше білім беру қажеттілігі, қоғамға бейімделу, әлеуметтік интеграция, педагог дайындығы, білім беру саясаты, арнайы білім, Қазақстан-2050 стратегиясы

Қазіргі уақытта даму мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасаудағы өзекті мәселе – инклюзивтік білім беру. Инклюзивтік білім мүгедек балаға өзінің құқықтарын іске асыруға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру системасының өзі инклюзивтік қоғамның дамуының тиімді механизмі болып табылады. Инклюзивті білім мүмкіндігі шектеулі балаларға балабақша, мектеп, институт, мектепке дейінгі және мектеп өміріне толық көлемде қатысуына мүмкіндік береді. Қазіргі жас ұрпақ біздің болашағымыз. Бұл жас ұрпақтың ішінде қарапайым балалар да, даму мүмкіндігі шектеулі балалар да бар. Ендеше бұл балаларды бөлмей, бәріне бір көзқараспен қарап, олардың болашағына жол ашуға көмектесейік. Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты халқына Жолдауында білім беруді дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып танылады. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттарына баршаның сапалы білім алуға құқықтарының теңдігі; әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі жатады («Білім туралы» ҚР Заңының, 3-бабының, 1, 2-тармақтары). Инклюзивті білім беру баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату процестерінің бірі болып табылады.

Инклюзивті оқытуды даму мүмкіндігі шектеулі балалардың қалыпты дамыған балалармен бірге әлеуметтендіру және интеграция процестерін жеңілдету мақсатындағы жеңілдетілген оқыту жүйесі ретінде бағалайды. Бүгінгі таңда инклюзивті білім беруді қолдау бағытында жалпы білім беретін мектептерде психикалық дамуы тежелген оқушылар білім алууда. Әр оқушының өзіндік ерекшелігі бар. Мәселен, әр оқушының эмоционалдық және психикалық таным процестерінің даму деңгейі әртүрлі. Мұны 63 кез-келген педагог дәл ажырата аларлықтай біліммен қаруланған ба? Дәл қазіргі жағдайда педагогикалық жоғары оқу орнын бітірген студент мектеп қабырғасында түрлі ауытқуы бар балалармен жұмыс жасауға қабілетті ме? деген сауалдар көкейде қордаланып тұр. Мектепке дейінгі ұйымдар мен орта мектепте қалыпты білім алушылармен жұмыс жасауға

бейімделеді. Бірақ бұл ұстаздар түрлі ауытқуы бар балармен жұмыс жасауға машықтанбаған, қарым-қатынас типтерін меңгермеген. Сондықтан болашақ кәсіби маманның мүмкіншілігі шектеулі балалармен жұмыс жасай алуына мүмкіндік беретіндей инклюзивті білім берудің қарапайым түсініктерін қалыптастыру мақсатында барлық мамандық даярлау бағыттарындағы оқу жоспарларына «Инклюзивті білім» курсы енгізілуде. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытып-үйретудің бір формасы ретінде арнаулы білім беу жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формалармен сабақтасады. Жоғары оқу орындары профессор-оқытушылар құрамының инклюзивті білім берудегі дайындық деңгейі қаншалықты? Мұндай қадамға біз дайынбыз ба? Педагогтар мен дефектологтардың пікірінше, біздің елімізде мұндай балалармен жұмыс жүргізетін жаңа, нәтижелі бағдарламалар мен әдістемелер жоқтың қасы. Мүмкіндігі шектеулі балалардың педагогикалық проблемаларын зерттеп, оларды шешуде әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, отандық тәл мамандарды тарту, бірлесе жұмыс жасау – бүгінгі күн тәртібіндегі ең өзекті мәселе. Оқу орындарында педагогикалық-психологиялық кеңес беретін орталықтар ашып, дефектолог, сурдопедагог, тифлопедагог және т.б. мамандарды тартып, бірлесе жұмыс жасау қажет. Профессороқытушылар құрамының біліктілігін жоғарылату мақсатында қайта даярлық курстарынан өткізген жөн. Инклюзивті білім саласына қатысты мәліметтерде жоғары оқу орындарында инклюзивті білім мазмұны үш түрлі бағдарлама бойынша жалпы жоғары оқу орындарына арналған типік оқу бағдарламалары, мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулық типтеріне сәйкес арнаулы білім беру бағытындағы оқу бағдарламалары, мүмкіндігі шектеулі балалардың психологиялық-физикалық ерекшеліктерін есепке ала отырып әзірленетін оқытудың жеке бағдарламасы бойынша реттелетіндігі сөз болады. Демек, оқу бағдарламаларын да қайта қарау қажеттілігі туындайды. Инклюзивті білім беруге дайындық жасау барысында туындайтын екінші бір мәселе оқу орнының талапқа сай жабдықталуы. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жалпы дамуы және бұзылысын түзету мақсатында жаңа компьютерлік технологияны, бала бойындағы кемістіктерді түзетуге бағытталған құрылғыларды қолдану қажеттілігін де ретін тауып шешкен жөн. Инклюзивті оқыту – барлық балалардың мұқтаждығын ескеретін ерекше қажеттілігі бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы. Балалардың оқу үдерісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады.

Сонымен қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту- оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым ісәрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады. Қазіргі таңда әр оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, саналы тәрбие сапалы білім беру өмір талабы болып табылады. «Бәріне бірдей мүмкіндік», «Сапалы білім – барлығы үшін» деген ұстанымды қолдаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – 2007 жыл. – 3-бап.
2. Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан – 2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауы. – 2012 жыл.
3. Инклюзивтік білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – ҚР Білім және ғылым министрлігі.
4. Аванесова Н.Р. Инклюзивное образование: теория и практика. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
5. Әмірова А.Ж. Дефектология негіздері. – Астана: Фолиант, 2018.
6. Холмогорова А.Б., Семенова Е.А. Психолого-педагогическое сопровождение детей с ограниченными возможностями здоровья. – Москва: Академия, 2020.

ӘРТҮРЛІ ЕЛДЕРДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ТӘЖІРИБЕСІ

Серікова Әсел Думанқызы

студенті,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,

Қазақстан, Қарағанды қ.

Инклюзивті білім беру бүгінде бүкіл әлемде оқыту жүйесін дамытудың негізгі бағыттарының бірі болып саналады. Оның мәні физикалық, интеллектуалдық немесе эмоционалдық ерекшеліктеріне қарамастан барлық балалар үшін тең мүмкіндіктер жасау болып табылады. Инклюзия ерекше қажеттіліктері бар балалардың сапалы білім алуына ғана емес, сонымен қатар толерантты және құрметті қоғамның қалыптасуына ықпал етеді. Әр адамның әртүрлілігі мен құқықтары бағаланатын қазіргі әлемде инклюзивті білім беру әлеуметтік интеграция мен жеке тұлғаны дамытудың маңызды құралына айналады.

Мақаланың мақсаты-әртүрлі елдерде инклюзивті білім беруді жүзеге асыру тәжірибесін зерделеу және жүйелеу, негізгі модельдерді, тәсілдер мен тәжірибелерді талдау, табысты стратегиялар мен проблемаларды анықтау, сондай-ақ оларды басқа білім беру жүйелерінде инклюзивті білім беруді жетілдіру үшін қолдану мүмкіндіктерін анықтау.

Инклюзивті білім беру барлық балаларға, соның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балаларға жалпы білім беру кеңістігінде оқытуға тең қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

Негізгі принциптері: теңдік, жеке көзқарас, әлеуметтік интеграция, ынтымақтастық және бала құқықтарын құрметтеу. Сонымен қатар барлық балалардың оқу процесіне қатысуы үшін жағдай жасау, олардың әлеуетін дамыту, толеранттылықты қалыптастыру және мұғалімдерге қолдау көрсету.

Қазақстанның инклюзивті саясаты халықаралық конвенциялардың талаптарына сәйкес дамуда және мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады. "Инклюзивті білім беру" ұғымы "Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңында бекітілген, ол ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық баланың білім алу құқығына кепілдік береді. Сонымен бірге инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі бағыттары Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында және Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында көрсетілген. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың деректері бойынша елімізде туғаннан 18 жасқа дейін ерекше білім беру қажеттіліктері бар 203 717 мың бала, оның ішінде сәби жаста (туғаннан 3 жасқа дейін) – 9 556, мектепке дейінгі жастағы (3 жастан 5 жасқа дейін) – 56 727, мектеп жасындағы (6 жастан 18 жасқа дейін жыл) – 137 434 бала.

Білім беру ортасына қолжетімділікті қамтамасыз ету шеңберінде жалпы білім беру мектептерінің 86 %-ында инклюзивті білім беру үшін жағдайлар жасалған (2015 жылы – 30 %).

Ал Жапония инклюзивті білім беру ұйымы саласындағы жетекші елдердің бірі болып саналады. Қысқа уақыт ішінде бұл ел мүмкіндігі шектеулі жандарды кемсітуден оларға қажетті жағдайлар жасауға және оларды қоғамға қосуға көшті. 1970 жылдардан бастап Жапония мүмкіндігі шектеулі жандарға білім беру мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал ететін нормативтік-құқықтық базаны әзірлеуге кірісті. Жапонияда ерекше балаларды қоғамға тарту балабақшадан басталып, мектептің жоғарғы сатысына дейін жалғасады. Кішкентай кезінен бастап балаларға мүмкіндігі шектеулі адамдарға адамгершілікпен қарау, көмекке мұқтаж адамдарға қамқорлық жасау дағдылары үйретіледі. Жапон мектебіндегі инклюзивті білім берудің ерекшелігі-ресурстық бөлмелерді ұйымдастыру. Мұнда қарапайым мектептерде оқитын мүгедек балалар білікті кеңес ала алады. Кейбір балалар үшін балаларға жеке көмек көрсете алатын тәрбиешілер бар.

Финляндиядағы білім қажеттілігі, инклюзивтілік және теңдік принциптеріне негізделген. Осылайша, 7 мен 17 жас аралығындағы әрбір бала оқу орнына баруға міндетті. Финляндияда мүмкіндігі шектеулі жандардың білімі заңмен кепілдендірілген және патология

түріне байланысты. Сонымен қатар, Финляндияда дарынды балалар мен ауқатты ата-аналардың балаларына арналған орта мектептер жоқ. Мүгедек балалар, "элита" балалары, аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар, дарынды балалар-барлығы бірдей оқу орындарында оқиды.

Латвия Республикасында (ЛР) инклюзивті білім беру "білім туралы" заң күшіне енгеннен кейін 1998 жылдан бастап белсенді талқыланып келеді. Орталық статистика басқармасының мәліметтері бойынша, Латвияның жалпы білім беретін сыныптарында ерекше қажеттіліктері бар балалар санының шамамен 10 % – ы жалпы, ал қалғандары арнайы білім беру бағдарламалары бойынша оқиды (6). Инклюзивті білім берудің келесі үштігі заңмен бекітілген: инклюзивті білім Арнайы білім ретінде; инклюзивті білім интеграция ретінде; бала қоғамның толыққанды мүшесін тәрбиелеу мақсатында әртүрлі типтегі білім беру мекемелеріндегі инклюзивті білім беру субъектісі ретінде.

Ресейде инклюзивті білім беруді дамыту көбінесе мемлекеттік құрылымдармен және үкіметтік емес ұйымдармен серіктестікте жүзеге асырылады. Ерекше қажеттіліктері бар балаларды білім беру процесіне қосудың бастамашылары жалпы білім беретін мекемелер жүйесінде мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарының қауымдастықтары, мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтары мен мүдделерін қорғайтын ұйымдар, эксперименттік және жобалық режимде жұмыс істейтін кәсіптік қауымдастықтар мен білім беру мекемелері болып табылады.

Әртүрлі елдердегі инклюзивті білім беру тәжірибесін қарастыра отырып, инклюзивті білім беруде қоғамдық стереотиптер мен отбасының қолдауы, мемлекеттік қолдаудың маңызды екені айқындалды.

Қоғамдық стереотиптер мен алалаушылықтар ерекше қажеттіліктері бар балаларға олардың мектепке және қоғамға қатысуын шектеу арқылы кедергі келтіруі мүмкін. Мұндай стереотиптерді ағарту және ақпараттандыру арқылы жеңу ашық және қолдау көрсететін білім беру ортасына байланысты болады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы қолдауда отбасы мен жергілікті қоғамдастықта шешуші рөл атқарады. Олардың қатысуы инклюзияға оң көзқарасты қалыптастыру, мұғалімдермен бірлесіп жұмыс істеу және баланың сәтті әлеуметтенуіне жағдай жасау үшін маңызды. Инклюзивті білім беруді тиімді енгізу мемлекеттік қолдауды – заңнамалық бастамаларды, қаржыландыруды, кадрлар даярлауды және қажетті ресурстарды қамтамасыз етуді де талап етеді. Жүйелі түрде ешқандай қолдаусыз сапалы Инклюзивті ортаны құру қиын екені түсінікті болды.

Әр түрлі елдердің тәжірибесінен не алуға болады? Мысалы өзіміз айтқан:

Жапония мемлекетінен:

- барлық білім алушылардың дайындығын ескере отырып, инклюзияны біртіндеп енгізуді;

- қоғамда инклюзияға оң көзқарасты тәрбиелеуді;
- жергілікті қолдау және қоғамдастықтың қатысуы.

Финляндия мемлекетінен:

- артта қалмау үшін ерте диагностика және қолдау ұйымдастыруды;
- жеке қажеттіліктерге бейімделетін икемді оқу бағдарламаларын құруды.

Латвия мемлекетінен:

- арнайы білімнен инклюзивті білімге біртіндеп, біртіндеп ауысуды, Жапония мемлекетінде де айтылған.

- мұғалімдер мен ерекше қажеттіліктері бар балаларды қолдау үшін мектептерде ресурстық орталықтар құруды.

- баланы кешенді қолдау үшін педагогтарды, психологтарды және әлеуметтік қызметтерді тартуды.

- әр баланың қажеттіліктерін ескеретін жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеуді.

Әртүрлі елдердегі инклюзивті білім беру тәжірибесі заңнамалық қолдауды, педагогтарды даярлауды, ресурстық қолдау жүйесін құруды және оқытуды дараландыруды қамтитын кешенді

тәсіл жағдайында табысты инклюзия мүмкін екенін көрсетеді. Әр ел өзінің бірегей шешімдерін енгізеді: Финляндия – ерте диагностика және көпсалалы қолдау, Латвия – мектептер жанындағы ресурстық орталықтарды біртіндеп енгізу және енгізу, Ресей – сүйемелдеу жүйесін қалыптастыру және кадрлар даярлау.

Табысты инклюзияның негізгі элементтері болып білім берудің қолжетімділігі, оқытуды даралау, ынтымақтастық және мамандардың біліктілігін ұдайы арттыру болып қала береді. Инклюзивті білім ерекше қажеттіліктері бар балаларға мүмкіндік беріп қана қоймай, жалпы толерантты, әділ және инклюзивті қоғамның қалыптасуына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, ұлттық шындықты ескере отырып, үздік әлемдік тәжірибелерді интеграциялау әрбір баланың және жалпы қоғамның дамуына ықпал ететін инклюзивті білім берудің тұрақты және тиімді жүйесін жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025 – 2030 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400001143>
2. Мағауов А., Махамбетова З. Инклюзивное образование за рубежом: проблемы, опыт и перспективы. Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки», 2019.-№58 (1), С. 94–96. <https://doi.org/10.26577/JES.2019.v58.i1.010>
3. Kenzhakimova, G.A., & Kurmanzhanova, K.K. Формирование и перспективы развития инклюзивного образования в Казахстане. ҚазҰУ Хабаршысы. Психология және әлеуметтану сериясы.-2015.- №55 (4). С. 164-165. <https://bulletin-psysoc.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/261>
4. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Inclusive education: The way of the future. Paris: UNESCO, 2020.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ФАКТОРЫРЕТІНДЕ

Төкен Айым Қуандыққызы

студенті,

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
ҚР, Қарағанды қ.

Аманбекова Акнур Балтабайқызы

Академик Е.А. Бөкетов атындағы

арнайы және инклюзивті

білім беру кафедрасының оқытушысы,

ҚР, Қарағанды қ.

Аңдатпа. Бұл мақалада инклюзивті білім беру, оның тарихы және де инклюзивті білім берудің мақсатымен танысуға болады. Дамуында ауытқулары бар балалар үшін инклюзивті білім берудің маңызын негізге ала отырып сабақ барысында қолдануға ұсынылатын тиімді әдістер, басқа европа елдерінде ерекше білімді қажет ететін балалардың өмір сүруі мен білім алуы жайлы, мүмкіндігі шектеулі балалар үшін тек дәрігерлер жұмыс жасап қана қоймай сонымен қатар тәрбие мен білім ата-ана және ұстаздардың қарамағында екендігі туралы баяндалған.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше білімді қажет ететін балалар, тұлғалық ерекшеліктер, оқытушы, ата-ана.

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру. «Бала адаммен араласпайынша өмір сүре алмайды, өзінің бар жүрек жылуын басқа адамға беруді ұзданы талап етеді. Балаға ой еңбегінің шаттығын, табыс қуанышын беріңіздер».

(В.А. Сухомлинский)

Біреу бақытын байлықтан тапқысы келсе, екінші біреу даңқ пен атақтан, мансап пен қызметтен іздестіреді. Адамға нағыз бақытты тәрбиелі ұрпағы ғана сыйлай алады. «Адам ұрпағымен мың жасайды» деген сөз де тегін айтылмаса керек. Адам өмірінің мәні – өз ұрпағы. Шыр етіп сәби дүниеге келген уақыттан бастап ата-ана алдында нәзік те, қиын қыр-сыры мол үлкен қоғамдық міндет тұрады. Ол – бала тәрбиесі. Бала үшін үй ішінен, ата-анасынан артық тәрбиеші жоқ.

Инклюзивті оқыту – барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеретін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісінің дамуы. Бұл оқыту түрі балалардың оқу үрдісіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырып, оқыту мен сабақ берудің жаңа бағытын өңдеуге талпынады және мүгедек баланың адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттікті дамытуға мүмкіндік береді.

Ерекше білімді қажет ететін балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу

Әр адам қайталанбас тұлға болып есептеледі, сондықтан адам, адамгершілік тұрғылық қарым-қатынасқа құқылы. Әлеуметтік ортаға енгізу – әлеуметтік қатынастың жалпы жүйесіне және баланың өз жағдайына қарай білім алу ортасына ерекше білімді қажет ететін балалардың әлеуметтік бейімделуін қалыптастыру. Қазақстан Республикасының азаматтарының денсаулығын қорғау жөніндегі заң құжаттарында айтылғандай, мүгедектер, оның ішінде мүгедек балалар және бала жасынан мүгедектер медициналы-әлеуметтік көмек алуға, оңалтылуға (реабилитация), дәрі-дәрмектермен, протездермен, протездіортопедиялық бұйымдармен, жеңілдік жағдайларда

қозғалыс құралдарымен қамтамасыз етілуге, сондай-ақ, кәсіби даярлану мен қайта даярлануға құқықтары бар.

Ерекше балаға қатысты педагогикалық қамқорлық сақтық тәртіпті ұйымдастыру технологиясы. Орталық жүйке жүйесінің жетілуі мен қызмет етуінің өзгешелігі және соматикалық әлсіздігі салдарынан, ЕБҚ оқушылардың дене қызметі мен ойлау жүйесі тез шаршап, әлсірейді. Ол – баланың денсаулығы мен оқу әрекетінің нәтижесіне кері әсер етеді.

Мектеп пен отбасы әрекеттестігін жетілдіру технологиясы. Ата-аналар мен педагогтар ынтымақтастығы келесі қағидаларға негізделуі керек: серіктесті мойындау және құрметтеу; ақпараттармен және іскерліктермен бөлісу; шешімдерді қабылдауға қатысу; баланың ерекшелігін, даралығын мойындау. Өзара әрекеттестікті жүзеге асыру үшін білім беру ұйымына ата-аналармен жұмыстың келесі формалары ұсынылады:

- жеке сұхбат құру, әңгімелесу және кеңес беру;
- ата-аналарға арналған дәріс сағаттары;
- «ашық есік» күндері;
- тақырыптық семинарлар және өзге де іс-шаралар.

Қорыта келе, ерекше білімді қажет ететін балалармен түзету жұмыстарын неғұрлым ерте бастасақ, соғұрлым қайтарымы үлкен болады. Өз уақытында бұл заңдылықты Ян Амос Коменский айтқан болатын «Барлық тіршілік иесінің табиғаты сондай,-олар икемді болып табылады және нәзік жас кезінде олар тәсілдерді жеңіл қабылдайды, қатайып кеткен соң, оларға қалыптасу қиын болады. Жұмсақ балауызды оларға түрлі пішін беріп сомдауға болады, ал егер қатып қалса, оны сындырап тастау оңайырақ», -деп жазды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Батырғалиева А.С. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу жолдары. -Алматы, 2011. – Б.17-25.
2. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы / М.П. Оспанбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 бет.
3. Бахтиярова Г.Р., Абильдина С.К. Инклюзивті білім берудің негіздері: Оқу құралы. – Ақтөбе, 2020. -184 б.

АФАЗИЯ ЖӘНЕ КОГНИТИВТІ БҰЗЫЛЫСТАРДЫҢ БАЙЛАНЫСЫ

Төлеу Аружан Медетқызы

студент,

Қарағанды Е.А.Бөкетов университеті,

Қазақстан, Қарағанды қ.

Арбабаева Арай Төлеуовна

Ғылыми жетекші,

Қарағанды Е.А. Бөкетов университеті,

Қазақстан, Қарағанды қ.

RELATIONSHIP BETWEEN APHASIA AND COGNITIVE IMPAIRMENT

Toleu Aruzhan

Student

Karaganda E.A. Buketov University

Kazakhstan, Karaganda

Arai Arbabaeva

Scientific supervisor,

Karaganda E.A. Buketov University,

Kazakhstan, Karaganda

Аңдатпа. Мақалада афазия мен когнитивті бұзылыстардың өзара байланысы қарастырылады. Афазия – мидың сөйлеу аймақтарының зақымдануынан туындайтын тілдік бұзылыс, ал когнитивті бұзылыстар – ойлау, зейін, есте сақтау сияқты психикалық функциялардың әлсіреуі. Зерттеуде афазияның түрлері мен олардың когнитивті функцияларға әсері сипатталып, диагностика және емдеу әдістері талданады. Ерте анықтау мен кешенді терапияның маңыздылығы атап өтіледі.

Abstract. The article discusses the relationship between aphasia and cognitive impairment. Aphasia is a language disorder caused by damage to the speech areas of the brain, and cognitive disorders are a weakening of mental functions such as thinking, attention, and memory. The study describes the types of aphasia and their effect on cognitive functions, analyzes the methods of diagnosis and treatment. The importance of early detection and complex therapy is emphasized.

Кілт сөздер: афазия, когнитивті бұзылыс, Брока аймағы, Верники аймағы, диагностика, реабилитация.

Keywords: aphasia, cognitive impairment, Broca's area, Wernicki's area, diagnosis, rehabilitation.

Афазия – бұл қалыптасқан ауызша және жазбаша сөйлеудің жүйелі бұзылуы, ол мидың жергілікті зақымданулары нәтижесінде пайда болады және фонематикалық, морфологиялық, лексико-семантикалық және синтаксистік тіл деңгейлерінде әртүрлі бұзылыстар түрінде көрінеді, сөйлеу аппаратының қозғалысы, есту мен көрудің бастапқы формалары сақталған жағдайда байқалады [1]. Яғни, афазия – бұл мидың сөйлеу аймақтарының зақымдалуы нәтижесінде пайда болатын тілдік бұзылыс. Ол адамның сөйлеу қабілетін, жазуын, оқуын және тіл арқылы ақпаратты түсінуін айтарлықтай шектейді. Бұл бұзылыстың пайда болуы көбінесе инсульт, бас-ми жарақаты, ісік немесе нейродегенеративті аурулар сияқты жағдайларда кездеседі. Когнитивті бұзылыстар дегеніміз – адамның ойлау, есте сақтау, зейін қою, түсіну сияқты психикалық процестерінің бұзылуы. Афазия мен когнитивті бұзылыстардың өзара байланысы ми құрылымының зақымдалуымен байланысты. Афазиямен ауыратын көптеген пациенттерде когнитивті бұзылыстар да байқалады, ал когнитивті бұзылыстар афазияның дамуына әсер етуі мүмкін.

Афазия мен когнитивті бұзылыстардың теориялық негіздері. Афазия мен когнитивті бұзылыстар көбінесе ми құрылымдарының белгілі бір бөліктерінің зақымдалуынан туындайды. Мысалы, Брока аймағы (сөйлеуді өндірумен байланысты) немесе Вернике аймағы (сөйлеуді түсіну) зақымданған кезде, тілдік қызметтің бұзылуы байқалады. Алайда, бұл аймақтардың зақымдалуы көбінесе басқа когнитивті функциялардың бұзылуына да әсер етуі мүмкін.

Афазия және когнитивті бұзылыстардың өзара байланысы.

Моторлы афазия (Брока афазиясы): Бұл түрі көбінесе сөйлеудің өндірілуіне әсер етеді, бірақ тілдің түсінуіне аз әсер етеді. Алайда, мұндай афазиямен ауыратын пациенттер көбінесе жазу мен есте сақтау сияқты когнитивті функциялардан да қиындықтар көруі мүмкін.[2]. Сенсорлы афазия (Вернике афазиясы): Бұл түрі тілдік ақпаратты түсіну мен тануға әсер етеді, алайда сөйлеу өндірісі сақталады. Бұл жағдайда, әдетте, пациенттің қабылдау және логикалық ойлау процестері де бұзылуы мүмкін. Афазиямен ауыратын адамдарда көбінесе келесі когнитивті бұзылыстар байқалады. Афазияның түріне байланысты пациенттерде қысқа мерзімді есте сақтау немесе ұзақ мерзімді есте сақтау бұзылуы, ақпаратты қабылдауда және өңдеуде қиындықтар көруі мүмкін. Бұл олардың көп тапсырманы орындау қабілетін және шоғырлануды шектейді. Сонымен қатар танымдық қабілеттері көбінесе кешенді тапсырмаларды орындауда төмендейді. Олардың түсінігін немесе жүйелілігін түсіндіріп беруі қиын болуы мүмкін. Афазия мен когнитивті бұзылыстарды диагностикалау үшін бірнеше әдіс қолданылады: Неврологиялық тексерулер: МРТ немесе КТ арқылы мидың құрылымдық өзгерістерін анықтау.

- Психометриялық тесттер: Пациенттің когнитивтік қабілеттерін бағалау үшін қолданылатын арнайы тесттер (мысалы, Mini-Mental State Examination MMSE). [2, с. 6].

- Логопедиялық бағалау: Сөйлеу және тілдік қызметті тексеру.

Афазия және когнитивті бұзылыстарды емдеу және реабилитациялау кешенді процесс болып табылады. Оған келесі әдістер кіреді:

- Логопедиялық терапия: Сөйлеу мен тілдік қызметтерді қалпына келтіру үшін арнайы жаттығулар мен тәсілдер қолдану. Логопед афазияның түріне сәйкес жеке бағдарламалар құрады.

- Когнитивті тренингтер: Есте сақтау, зейін қою, логикалық ойлау сияқты когнитивті дағдыларды дамытуға бағытталған жаттығулар. Мұндай жаттығулар когнитивті бұзылыстарды жеңілдетуге көмектеседі.

- Психологиялық қолдау: Пациенттердің эмоционалдық жағдайын жақсарту, олардың өмір сүру сапасын арттыру үшін психотерапевтік көмек көрсету.

Қорытындылай келе, афазия мен когнитивті бұзылыстардың өзара байланысы мидың зақымдануының әртүрлі деңгейлеріне байланысты туындайды. Әрбір пациенттің жағдайы жеке болғандықтан, олардың терапиясы да индивидуалды болуы қажет. Ерте диагностика және кешенді қалпына келтіру әдістері пациенттің өмір сүру сапасын жақсартуға, оның қоғамға толықтай бейімделуіне көмектеседі. Афазия мен когнитивті бұзылыстардың өзара байланысын түсіну клиникалық тәжірибеде маңызды болып табылады және бұл салада қосымша зерттеулер жүргізу қажеттілігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

1. Холмская Е.Д. (2003). Нейропсихология: 3-е изд. СПб.: Питер
2. Щербакова.М.М Диагностика речевых и когнитивных нарушений сосудистого генеза. 2022. Москва
3. Щербакова.М.М Когнитивные нарушения и их реабилитация в неврологической клинике (психологический подход) 2022. Москва

ЖЕҢІЛ АҚЫЛ-ОЙЫ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Хасенова Гулден Талгатовна

студент,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті,
ҚР, Қарағанды қ.

Мусеева Гульназ Нурлыбековна

педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы,

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті,
ҚР, Қарағанды қ.

Аннотация. Мақалада жеңіл ақыл-ой кемістігі бар оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастырудың тиімді әдістері қарастырылады. Бұл санаттағы балалардың оқу әрекетіне деген ынтасын арттыру үшін арнайы педагог тарапынан оң эмоциялық ахуал қалыптастыру, жетістіктерді мадақтау, қателіктерге жұмсақ қарау, бейімделген оқу ортасын ұйымдастыру, сенімді қарым-қатынас орнату сынды әдістер жүйелі қолданылуы тиіс. Зерттеу нәтижелері педагогикалық қолдаудың сапасы мен оқу мотивациясының деңгейі арасында тығыз байланыс бар екенін көрсетеді. Мақалада мотивацияны ішкі қызығушылықпен ұштастыра отырып дамыту жолдары көрсетіледі.

Кілт сөздер: жеңіл ақыл-ой кемістігі, оқу мотивациясы, ынталандыру, арнайы педагогика, эмоциялық ахуал, мадақтау, бейімделген орта, қолдау.

Жеңіл ақыл-ой кемістігі бар балалар – дамуында ерекшелігі бар тұлғалар. Бұл оқушылардың оқу үдерісіне қатысуы көбіне ішкі және сыртқы мотивация деңгейіне тәуелді болады. Мотивация жетіспеген жағдайда, олар оқу тапсырмаларын орындауға қызығушылық танытпайды, тез шаршайды немесе мазасызданады. Сондықтан мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен психологиялық қолдауы ерекше маңызға ие.

1. Оң эмоциялық ахуал қалыптастыру

Баланы ынталандырудың басты тетігі – психологиялық тұрғыдан қауіпсіз, жылы және сенімді орта қалыптастыру. Мұғалімнің қолдау білдіретін, түсіністікпен қарайтын қатынасы балада өзін қауіпсіз әрі бағалы сезінуге жол ашады. Мұндай орта баланың оқу процесіне деген ішкі сенімін арттырып, танымдық белсенділігін дамытады.

2. Мадақтау және жетістікті бекіту

Жеңіл ақыл-ой кемістігі бар оқушылар үшін әрбір жетістігін дер кезінде атап өтіп, мадақтау – маңызды ынталандыру құралы. Бұл балада жағымды эмоция тудырып, оқу әрекетіне деген қызығушылықты сақтап қалуға мүмкіндік береді. Мадақтау тек нәтижеге емес, әрекетке де бағытталуы тиіс: «Сен жақсы тырыстың», «Жақсы ойластырдың» сияқты сөздер сенімділік береді.

3. Қателіктерге жұмсақ қарау

Қателік – оқу процесінің табиғи бір бөлігі. Мұғалім баланың қателіктеріне сынап қарамай, оны қолдау сөздерімен түзетіп отыруы керек. «Бұл жолы сәл қиын болды, бірақ келесіде сен міндетті түрде орындайсың» сияқты сөздер баланың ұмтылысын өшірмей, керісінше ынталандырады. Бұл тәсіл өзін-өзі бағалауды және ерік-жігерді дамытады.

4. Мінез-құлықты емес, әрекетті бағалау

Педагогикалық қарым-қатынаста «Сен нашар оқушысың» емес, «Бұл тапсырма сәл қиын болды, келесіде бірге жасап көрейік» деген сөздер балаға оң әсер етеді. Мінез-құлықты емес, нақты әрекетті бағалау баланың өзін тұлға ретінде қабылдауға көмектесіп, мотивацияны әлсіретпейді.

5. Бейімделген оқу ортасын құру

Сынып ішіндегі физикалық орта да оқу мотивациясына әсер етеді. Қатты шу, көзге ашық түстер, артық көрнекіліктер баланың көңілін бөліп, шаршауға әкелуі мүмкін. Сондықтан оқушыны алаңдататын факторларды азайтып, тыныш әрі бейімделген орта қалыптастыру маңызды. Мұндай ортада бала өзін жайлы сезініп, оқу материалын жақсы қабылдайды.

6. Сенімді қарым-қатынас орнату

Мұғалім мен оқушы арасындағы сенімге негізделген қарым-қатынас оқу мотивациясын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мұғалімнің ашықтығы, тыңдай білуі және қолдауы баланың мектепке деген жағымды қатынасын қалыптастырады. Оқушы мұғалімді өзіне жақын тұлға ретінде қабылдайды және оған еліктейді.

7. Позитивті орта қалыптастыру үшін ұжымдық қолдау

Сынып ішіндегі достық, ынтымақтастық ахуалы – баланың әлеуметтік бейімделуіне және оқу мотивациясына әсер ететін негізгі факторлардың бірі. Бірлескен тапсырмалар, жұптық және топтық ойындар балалардың өзара түсіністігін, қолдауын нығайтады.

Жеңіл ақыл-ой кемістігі бар балалардың оқу мотивациясын қалыптастыру – арнайы педагогтің кәсіби құзыреттілігі мен тұлғалық сапасына тікелей байланысты. Мұғалім мотивацияны тек сыртқы марапаттар арқылы емес, ішкі қызығушылықты дамыту жолымен де жүзеге асыруы тиіс. Эмоционалды қолдау, мадақтау, бейімделген орта, түсіністікке негізделген қарым-қатынас – барлығы оқушының оқу іс-әрекетіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, нәтижесінде бала өзіне сенімді бола бастайды, тапсырмаларды қызығушылықпен орындайды және білім алуға саналы түрде ұмтылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Әбенбаева, Р.С. (2015). Түзету педагогикасы негіздері. Алматы: «Өлке» баспасы.
2. Жұмабекова, С.С. (2020). Арнайы педагогика. Алматы: Қазақ университеті.
3. Құрманалина, Ш.Х., Мұқанова, Б.А. (2019). Білім беру психологиясы. Нұр-Сұлтан: Фолиант.
4. Жұмағұлова, С.Т. (2021). Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың мотивациясын қалыптастыру. Педагогикалық білім берудің өзекті мәселелері, №2, 113–117.
5. Сәрсенбаева, Н.К. (2018). Жеңіл ақыл-ой кемістігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің ерекшеліктері. Арнайы және инклюзивті білім беру, №1, 42–47.

ДЛЯ ЗАМЕТОК

ДЛЯ ЗАМЕТОК

ДЛЯ ЗАМЕТОК

Электронный научный журнал

СТУДЕНЧЕСКИЙ ФОРУМ

№ 21 (330)
Июнь 2025 г.

Часть 4

В авторской редакции

Свидетельство о регистрации СМИ: ЭЛ № ФС 77 – 66232 от 01.07.2016

Издательство «МЦНО»
123098, г. Москва, ул. Маршала Василевского, дом 5, корпус 1, к. 74

E-mail: studjournal@nauchforum.ru

16+

